

ART & CULTURE MAGAZINE

ศิลปวัฒนธรรม

ศิลปศิลปวัฒนธรรม

๙ จันทร์สว่าง / ชรรค์ชัย นุนปาน

๑๐ ลีปประวัติ “อักษรไทย” ในแบบเรียนโบราณ / ธนโชติ เกียรติณภัทร

๑๙ ที่ “ทับผ่านทาง” (๑๙) : นิรันดร์ภาพ! / พนม นันทพุกษ์

๒๐ เพลงรักในเดือนมีนา / บุรพา อารัมภีร์

๒๔ รอยะฮ์ : ยำผลไม้เสี่ยงทายเพศทารกกับเรือเดินสมุทรของกัปตันอูยบ

จากเกาะชวาสู่เอเชียที่ศตวรรษที่ ๕ / ดร. องค์ บรรจุน

๓๒ ถิ่นมันคนไม่มีสิทธิ์ ถ้าคิดจะมีมันผิดมัย :

สิทธิมนุษยชนที่ไม่ใช่เรื่องของมนุษย์ (ทุกคน) / เก่งกิจ กิติเรียงลาภ

๔๐ สติ / ชุนทองกะลาเปือก

๔๒ กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ ปิยราชธิดาในรัชกาลที่ ๓

“ความรักพิสูจน์ด้วยการกระทำ” / ญาดา อารัมภีร์

๕๕ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีวิไลยลักษณ์ สุนทรศักดิ์กัลยาวิดี

กรมขุนสุพรรณภาควดี “ลูกคู่ทุกข์คู่ยาก” ในสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง /

ผศ. ดร. นนทพร อยู่มั่งมี

๗๔ เจ้าฟ้ากรมหลวงโยธาเทพ และเจ้าฟ้ากรมหลวงโยธาเทพ

จากพระราชธิดา สู่พระอัครมเหสี / รศ. ดร. ศานติ ภักดีคำ

๙๐ หลักฐานที่สาบสูญ Blueprint แผนที่ในฝัน ไทยได้ดินแดนคืน / ไกรฤกษ์ นานา

๑๑๔ ภาพชีวิตนางจินตะหรา : ตัวละครหญิงผู้ตกเป็นทาสรักอิเหนา / นิพัทธ์ แยมเดช

๑๓๘ “กระสือ” แพน “กระหัง” ความหลังของคู่รักผีไทย / ผศ. ดร. อภิลักษณ์ เกษมผลกุล

สารบัญ

ART & CULTURE MAGAZINE
ศิลปวัฒนธรรม

ผู้ก่อตั้ง : สุจิตต์ วงษ์เทศ
ฉบับปฐมฤกษ์ พฤศจิกายน ๒๕๒๒
ลำดับที่ ๕๒๐ ปีที่ ๔๕
ฉบับที่ ๔ เดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

สำนักงาน : บริษัทมติชน จำกัด (มหาชน)
๑๒ ถนนเทศบาลนามฤมต ประชาธิปไตย ๑
แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐
โทรศัพท์ ๐ ๒๕๕๐ ๐๐๒๑ ต่อ ๑๒๐๖
e-mail Address : silapa@matichon.co.th
silpa_magazine@yahoo.com

ประธานกรรมการ ชรรค์ชัย บุนปาน
รองประธานกรรมการ สมหมาย ปาจิณต์
กรรมการผู้จัดการ ปานบัว บุนปาน

คณะที่ปรึกษาทางวิชาการ
ศ. (พิเศษ) ศรีศักร วัลลิโภดม,
ศ. ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์, ศ. (พิเศษ) ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ,
รศ.ฉลอง สุนทรวาณิชย์, ศ. ดร.เกษียร เตชะพีระ,
ศ. ดร.ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, ผศ.ถาวร ลิกขโกศล

บรรณาธิการสำนักศิลปวัฒนธรรม เรืองชัย ทรัพย์นิรันดร์
บรรณาธิการ และผู้พิมพ์, ผู้โฆษณา สุพจน์ แจ่มเร็ว
บรรณาธิการบริหาร สุลักษณ์ บุนปาน

สำนักบรรณาธิการ
ชนนรัตน์ ศักดิ์สิงห์, ปารดา เทตนา, วิภา จิราไพศาล,
พัทนันลิน อินทรหอม, มิตร บุญธรรม, ธัชชัย ยอดพิชัย,
สันติ ดีรอด, ณัฐกิเชษฐ์ ฝึกฝน, ภาณุมาศ นกนาค

ผู้จัดการฝ่ายโฆษณา รัฐศักดิ์ เย็นสบาย
ฝ่ายโฆษณา นิรันดร์ วัฒนพงศ์พันธ์, รัชกร อัครพรภาคิน,
ปรมา บุญโปร่ง, ธณัชมา กาโทสงค์
โทรศัพท์ ๐ ๒๕๕๐ ๐๐๒๑ ต่อ ๑๖๔๒, ๑๖๖๔

จัดจำหน่ายโดย บริษัทงานดี จำกัด
๑๒ ถนนเทศบาลนามฤมต ประชาธิปไตย ๑
แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐
โทรศัพท์ ๐ ๒๕๕๐ ๐๐๒๑ ต่อ ๓๓๕๒-๕๓
โทรสาร ๐ ๒๕๕๑ ๙๐๑๒

ผู้จัดการฝ่ายจัดจำหน่าย อัครชัย ต้นทรัพย์สิน
ฝ่ายสมาชิก สุกัญญา เจริญชัย
ควบคุมการผลิต ประยงค์ คงเมือง
แยกสี-เพลท กองงานเตรียมพิมพ์
บริษัทมติชน จำกัด (มหาชน)

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มติชน ๑๒ ถนนเทศบาลนามฤมต ประชาธิปไตย ๑
เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐ โทร. ๐ ๒๕๕๐ ๐๐๒๑
Printed in BANGKOK, Thailand, 2023

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลราชกุมาร
พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามกุฏวิทยมหาราช

มีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ให้ประกาศให้รู้ทั่วกันว่า วันเสาร์ เดือนสิบ แรมสิบค่ำ นายจบกชศิลป์ทรงบาตขวาได้เห็นดาวหางดวงนี้ ครั้นวันพฤหัสบดี เดือนสิบ แรมสิบห้าค่ำ เจ้านายแลข้าราชการจึงได้เห็นด้วยกันมาก ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงทอดพระเนตร แล้วทรงดำรัสว่า ดาวดวงนี้ทรงจำได้ว่าได้เคยมีมาแต่ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยครั้งหนึ่งแล้ว เมื่อปีมะเมีย โทศก จุลศักราช ๑๘๗๒ ได้ ๔๘ ปีมาแล้ว คราวนั้นก็มีในเดือนสิบเอ็ด ในทศนี้ในราศีแสดฤดูแลเวลาเช่นนี้ ก็ไม่มีเหตุอะไรนัก มีแต่ความไข้ทรพิษและกระบือล้มมากแลฝนแล้ง แล้วก็ได้พระเสวตกุญชรในปีมะแม ตรีศกนั้น ถึงคนมีอายุมากได้เห็นแล้ว แต่ไม่สังเกตก็จำไม่ได้ คนอายุน้อยก็ไม่ได้เคยเห็น ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจำได้แน่ แลพระยาโหราธิบดีก็จำได้ แต่ชาวประเทศยุโรปได้เห็นในประเทศยุโรปนานหลายเดือนแล้ว ได้ลงในหนังสือพิมพ์ตั้งแต่เดือนหกมา แลดาวอย่างนี้มีคติแลทางที่ดำเนินยาวไปในท้องฟ้า ไม่เหมือนดาวพระเคราะห์อื่นแลดาวพระเคราะห์ทั้งปวง เป็นของสัญจรไปนานหลายปีแล้วก็กลับมาให้เห็นในประเทศข้างนี้อีก เพราะเหตุนี้ อย่าให้ราษฎรทั้งปวงตื่นกัน แลคิดวิตกเล่าลือไปต่างๆ ด้วยว่ามีไขจะได้เห็นแต่ในพระนครนี้ แลเมืองที่ใกล้เคียงเท่านั้นหาไม่ได้ ย่อมได้เห็นทุกบ้านทุกเมือง ทั่วพิภพอย่างได้เห็นนี้แล

ประกาศมา ณ วันอาทิตย์ เดือนสิบเอ็ด ขึ้นสิบค่ำ ปีมะเมีย สัมฤทธิศก เป็นวันที่ ๒๗๑๓ ในรัชกาลปัจจุบันนี้

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔

ประกาศดาวหางขึ้นอย่าให้วิตก, ๒๔๐๑

สืบประวัติ “อักษรไทย” ในแบบเรียนโบราณ

ธนโชติ เกียรติณภัทร

ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

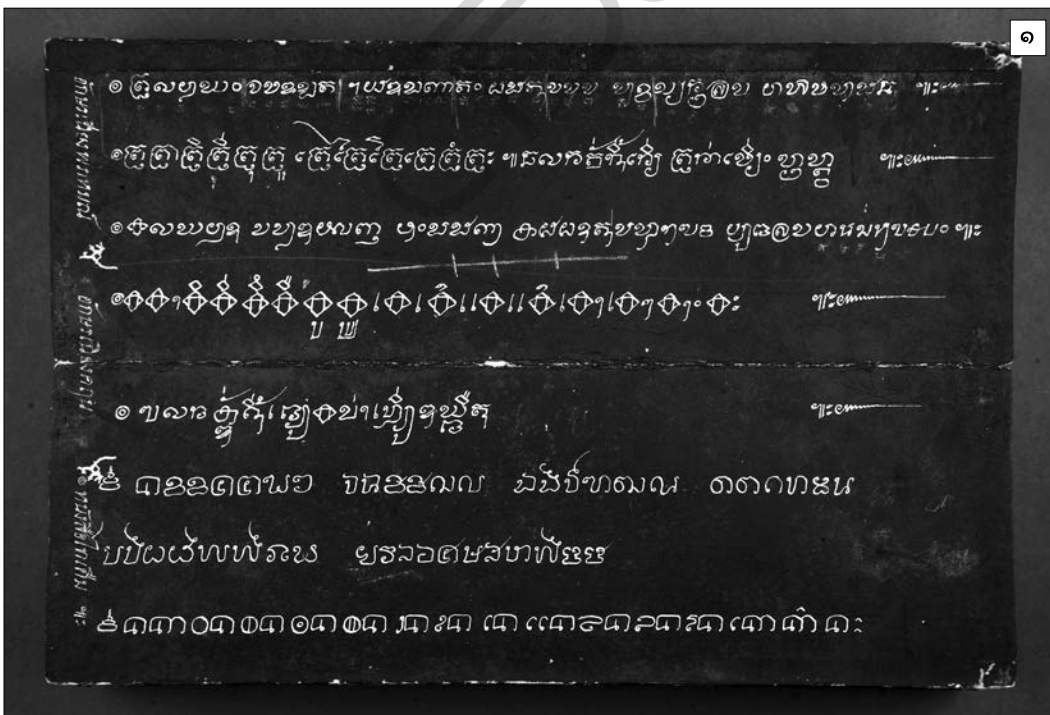
นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งยังทรงพระผนวชเป็นพระภิกษุ เจ้าฟ้ามงกุฎ ทรงค้นพบจารึกพ่อขุนรามคำแหง (หลักที่ ๑) เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๖ นั้น ก่อให้เกิดการศึกษาจารึกในหลายด้าน ทั้งการอ่าน-แปล ตีความเนื้อหาจากจารึก ในด้านที่มาของอักษรไทย นั้น หนังสือตำนานอักษรไทย ของ ยอร์ช เซเดส์ เป็นงานวิชาการเล่มแรกที่ยอธิบายประวัติและวิวัฒนาการอักษรไทยอย่างเป็นระบบ และถือเป็นหนังสือที่ส่งอิทธิพลให้การเรียบเรียงประวัติอักษรไทยในยุคต่อมา^๑

อย่างไรก็ตาม การศึกษาประวัติของอักษรไทย ในสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น มีความพยายามอธิบายที่มาอักษรไทยจากนักปราชญ์ในสมัยนั้น ดังหลักฐานจากแบบเรียน

ไทยในช่วงยุคจารึกก่อนการปฏิรูปการศึกษาไทย สมัยรัชกาลที่ ๕ ที่จะนำมาอธิบายต่อไปนี้

อักษรไทยมาแต่ “รามธาตุ”

จินตามณี ฉบับสมุดไทยเลขที่ ๑๒๑ หมู่อารภาพ เก็บรักษา ณ หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพฯ เนื้อหาโดยส่วนใหญ่คล้ายกับจินตามณี เล่ม ๑ หรือจินตามณี ฉบับพระโหราธิบดี ซึ่งขึ้นต้นเนื้อหาด้วยส่วนอักษรศัพท์ แต่เนื้อหาในตอนท้ายกลับมีความแตกต่างจากจินตามณีฉบับอื่น เนื่องจากมีการแทรกตัวอย่างคำประพันธ์จากตำรากาพย์สารวิลาสินีและแบบอักษรต่างๆ ได้แก่ อักษรเฉียงคุณธ์ อักษรเฉียงพราหมณ์ และอักษรไทยสมัยพ่อขุนรามคำแหง (ภาพที่ ๑) สันนิษฐานว่าสมุดไทยเล่มนี้อาจที่จะคัดลอกหลัง

ภาพที่ ๑ อักษรแบบต่างๆ ในจินตามณี (ภาพจากสมุดไทยเลขที่ ๑๒๑ หอสมุดแห่งชาติ)

ภาพที่ ๒ โคลงอธิบายประวัติอักษรไทยในจินตามณี (ภาพจากสมุดไทยเลขที่ ๑๒๑ หอสมุดแห่งชาติ)

ที่ “ทับผ่านทาง” (๑๘) : นิรันดรรภาพ!

๑ เช้านี้ดอกไม้หลายหลายดอก
ถึงความสัมพันธ์อันโยงใย
กล่าวคือ-เส้นทางการสร้างสรรค์
จนเกิดภาพชัด-การจัดวาง
แต่มีสีแต่มีศิลป์แต่มีกลิ่นหอม
ให้ดอกไม้ให้ใบให้ยืนยล
ให้ใจรู้ค่า-จำปาบ้าน
ซื้อมีสัมพันธ์อันอาหาร
เรื่องดิน-น้ำ-ลม-ไฟที่ให้ธาตุ
จนแปรกฎแห่งกรรมแสนธรรมดา
มาบังแดดบังดิน-แต่งกลิ่นหอม
มาร่วมแต่งร่วมแต่ร่วมแปมปน
มาบอกภาพสำคัญ-“สัมพันธ์บท”
เรื่องธาตุลม-ธาตุไฟ-น้ำและดิน
มาขัดแย้งแปลงเปลี่ยนคุณภาพ
รู้หลอมรวมรู้จักแจ้งรู้แบ่งปัน

คลื่นลมกลับบอกความยิ่งใหญ่
แห่งรหัสลับในเส้นทาง
อันโยงสัมพันธ์การสรรค์สร้าง
เป็นแบบเป็นอย่างตามทางตน
ให้ดมให้ดมอยู่กลางหน
ให้คนตั้งใจ-เหมือนให้พร
อันบัดนี้บานดอกสลอน
เรื่องพื้นที่เรื่องขั้นตอนเรื่องเวลา
เรื่องใจผู้รู้วาดภาพคุณค่า
ให้ร่วมมาสรรค์สร้างที่ทางตน
มาฟุ้งย้อมโยงใยอยู่ในหน
มาบอกค่าแห่งสุนทรีย์ให้ยลยิน
เรื่องรหัสกำหนด-สีและกลิ่น
เรื่องผู้ฝังผีเสื้อบินมาสัมพันธ์
ให้บางใครชิมซาบรู้ภาพฝัน
รู้ถูกรัก-ว่านิรันดร์, นั้นอย่างไร?? ๑

กลางข่าวสงคราม, ๒๕๖๕.

พนม นันทพฤษ

รักในเดือนมينا

ตั้งแต่ฉันว่าเธอว่ารัก

ยังรักฉันเช่นเก่าหรืออย่างไร

จนจุมนพิชิตเซยเฉลยว่า

ยังคงรักประจักษ์อยู่ไม่บางไม่เบา

ยังห่วงห่วงกรอกอยู่หรือไหน

ตราบนวัยแก่ชราเกศาเทา

แม้ถึงเดือนมินาก็อยาเฉา

ดังวันเก่าฉันว่าไม่ลารัก

สนิทวงศ์ ต่อเนื่องจากการเสนอเพลงนามปากกา ร้อยพันไปแล้ว

หม่อมหลวงประพันธ์เล่นดนตรีได้หลากหลายชนิดทั้ง ทروมโบน แอ็คคอเดียน คีย์บอร์ด เปียโน เคยมีโอกาสดูงานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ในการแต่งคำร้องเพลง พระราชนิพนธ์ และเป็นนักดนตรีประจำในวงลายคราม วง อ.ส. วันศุกร์

การแต่งเพลงได้สร้างสรรค์ผลงานไว้หลายเพลง มีท่วงทำนองไพเราะ หลากหลาย ประสานเสียงด้วยคอร์ดแปลกใหม่ ล้ำสมัย ทำให้ครองใจผู้ฟังมาทุกยุคสมัย

เพลงที่สร้างชื่อเสียงมากที่สุดคือเพลงในละครเรื่องบ้านทรายทอง คือ หากรู้สัณนิดี ซึ่ง ก.สุรางคนางค์ เจ้าของบทประพันธ์บ้านทรายทอง เป็นผู้แต่งเนื้อร้อง

เพลงนี้ได้รับรางวัลแผ่นเสียงทองคำพระราชทาน เมื่อปี ๒๕๑๔...

(ร้อยพัน เป็นนามการแต่งเพลงร่วมของหม่อมหลวงพวงร้อย สนิทวงศ์ และ หม่อมหลวงประพันธ์ สนิทวงศ์ ซึ่งเป็นพี่น้องกัน เมื่อสองท่านนี้แต่งเพลงด้วยกันจะให้ชื่อว่า ร้อยพัน - ผู้เขียน)

เพลงหากรู้สัณนิดี บรรเลงโดยวงจุลสุริยางค์ ทหารอากาศ นักร้องหญิงชื่อแตงโม และนักร้องชายชื่อบูมขับร้อง ซึ่งก็เพราะไปอีกแบบ เนื้อเพลงขึ้นว่า

“หากฉันรู้สัณนิดีว่าเธอรักฉัน บอกกันวันนั้นให้รู้สัณนิดี

ว่าดวงใจที่ฉันเฝ้าคอย ยังไม่เลือนลอย เป็นของใคร

หากฉันรู้สัณนิดีว่าเธอรักฉัน บอกกันวันนั้นว่ารักสักหน่อย

ยอดดวงใจที่ฉันเฝ้าคอย คงไม่เลือนลอย เป็นของใคร...”

เพลงนี้ พจมาน สว่างวงศ์ คนแรกแสดงโดย สวลี ผกาพันธุ์ นางเอกในเรื่องเป็นคนร้อง ครั้งนั้นสวลีผู้ดังมาจากเรื่องบ้านทรายทอง ไร่ผมเปีย สวมกางเกงขาสั้น เป็นชุดยอดนิยม สุดฮิตมากของยุคนั้น สาวๆ เวลานั้นจึงพากันแต่งตัวเลียนแบบพจมานกันทั้งเมือง (เรื่องนี้สวลีเล่าให้ผู้เขียนฟังอย่างอารมณ์ดี)

มีอีกเพลงหนึ่งซึ่งผู้เขียนไม่เคยรู้จักมาก่อนเลย เป็นเพลงในละครเรื่องบ้านทรายทอง เช่นเดียวกัน ก.สุรางคนางค์ เจ้าของเรื่องแต่งร่วมกับหม่อมหลวงประพันธ์ เพลงชื่อ รักในเดือนมินา เนื้อร้องว่า (ดูล้อมกรอบ)

เนื้อเพลงสั้นๆ ร้องซ้ำทั้งเพลง นักร้องชายชื่อเอมร้องก่อน ตามด้วยนักร้องหญิงชื่อมายด์ บรรเลงโดยวงลูกฟ้า ของกองดุริยางค์ทหารอากาศ ก็ไพเราะเพราะพริ้งมาก

นักเพลงที่ชอบสไตส์บิกแบนด์ เพลงบรรเลงโดยวงจุลสุริยางค์ วงลูกฟ้า ขอให้เปิดเพซบุ๊กติดตามได้

คือฟังแล้วฟังอีก ไม่เบื่อ

ฉันมันคนไม่มีสิทธิ์ ถ้าคิดจะมีมันผิดมีย : สิทธิมนุษยชนที่ไม่ใช่เรื่องของมนุษย์ (ทุกคน)

เก้งกิ้ง กิติเรียงลาภ

คำประกาศปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (Universal Declaration of Human Rights) ณ กรุงปารีส ในปี ๑๙๔๘ คือหมุดหมายสำคัญของระเบียบโลกหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ที่ถูกกำกับด้วยวิถีทางแห่งเสรีนิยม ซึ่งมาแทนที่อุดมการณ์แบบฟาสซิสต์และนาซีในช่วงครึ่งแรกของศตวรรษที่ ๒๐ “สิทธิมนุษยชน” (human rights) กลายมาเป็นมโนทัศน์สำคัญตลอดครึ่งหลังศตวรรษที่ ๒๐ และต้นศตวรรษที่ ๒๑ ในฐานะที่เป็นหลักการอันล่อลวงใจไม่ได้และสามารถขยายขอบเขตของความหมายออกไปได้อย่างไม่จำกัด ตั้งแต่ที่หมายถึงสิทธิของการเข้าถึงสวัสดิการของรัฐไปจนกระทั่งสิทธิที่จะเลือกเพศของตัวเอง สิ่งที่มาพร้อมกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนก็คือ การรื้อถอนนาซีขึ้นศาลในข้อหา “อาชญากรรมต่อมนุษยชาติ” (Crimes Against Humanity) ในแง่นี้ ระเบียบโลกหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ จึงวางอยู่บนการสถาปนาหน่วยสำคัญอันใหม่ นั่นคือ “มนุษยชาติ” (humanity) ขึ้นมาเป็นหลักหมายของการสถาปนาความยุติธรรมและการจัดระเบียบแห่งสิทธิของความเป็นบุคคลของโลกอย่างเป็นระบบเป็นครั้งแรกในโลก

เราจะเห็นว่า มโนทัศน์ “สิทธิมนุษยชน” นั้นประกอบขึ้นจากคำ ๒ คำ นั่นคือ มนุษย์ (human หรือ Homo) กับ สิทธิ (rights) ซึ่งทั้ง ๒ คำนั้นก็มีความที่แตกต่างกันและเดิมอยู่บนฐานคิดคนละชุดกัน ในขณะที่ “มนุษย์” คือการบ่งชี้คุณสมบัติเชิง

ชีวที่ทำให้มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีภาวะการเป็นเชิงชีว (biological being) ที่แตกต่างจากสัตว์และพืช ส่วนแนวคิดเรื่องสิทธินั้นมียรากมาจากกรอบคิดทางกฎหมายที่โยงกับความเป็นพลเมือง (citizenship หรือ civitas) ของรัฐหรือสังคมการเมือง สิทธิแต่แรกเริ่มจึงไม่ได้หมายถึงสิทธิของมนุษย์ แต่หมายความว่าสิทธิของพลเมืองเท่านั้น การยกระดับให้สิทธิกลายเป็นของมนุษยชาติจึงเป็นกระบวนการเชื่อมโยงตัดข้ามระนาบสองระนาบที่แตกต่างกัน นั่นคือ ระนาบของชีววิทยา กับระนาบทางกฎหมาย ให้เข้ามาอยู่ด้วยกันอย่างมีนัยยะสำคัญ

การแยกระหว่างความเป็นมนุษย์กับความเป็นบุคคล (person) ก็เป็นปัญหาคลาสสิก เพราะไม่ใช่มนุษย์ทุกคนที่จะมีสถานะเป็นบุคคล เพราะในสังคมที่มีทาสเองนั้น ทาสซึ่งเป็นมนุษย์ก็ไม่ได้มีสถานะเป็นบุคคลตามกฎหมาย แต่มีสถานะใกล้เคียงกับสิ่งของมากกว่า ภายใต้กรอบคิดแบบตะวันตก บุคคลก็คือคนที่ไม่ใช่สิ่งของ (non-thing) และสิ่งของก็คือสิ่งที่ไม่ใช่บุคคล (non-person) หากการเมืองเป็นเรื่องของการสร้างเส้นขอบเขต การผนวกเข้า และการกีดกัน การแบ่งแยกระหว่างบุคคลกับสิ่งของจึงเป็นการแบ่งแยกโดยพื้นฐานที่สุดของความเป็นการเมือง^๑ อย่างไรก็ตาม การแบ่งแยกระหว่างบุคคลกับสิ่งของก็มิได้เป็นการแบ่งแยกระหว่าง ๒ สิ่งที่แตกต่างกันในเชิงชีววิทยาหรือกายภาพ ทว่า การแบ่งแยกแบบทวิภาวะดังกล่าวนั้นเป็นการแบ่งแยกภายในสิ่งมีชีวิตที่เรียกว่ามนุษย์เอง

(ขวา) คำประกาศว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและพลเมืองในปี ๑๙๔๘ (ภาพจาก https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Declaration_of_the_Rights_of_Man_and_of_the_Citizen_in_1789.jpg)

กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ ปิยราชธิดาในรัชกาลที่ ๓ “ความรักพิสูจน์ด้วยการกระทำ”

ญาดา อารัมภีร์

แม้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จะมีเคียดแค้นพระโอรสว่าพระราชธิดาพระองค์นี้เป็นที่สนิทเสนหาและไว้วางพระราชหฤทัยมากเกินไป แต่ทุกสิ่งทุกอย่างที่ทรงกระทำเพื่อ ‘พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าวิลาส’ หรือ ‘พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ’ ฉายชัดถึงความรักความผูกพันลึกซึ้งอย่างมิอาจประมาณได้

ความรู้สึกลึกซึ้งเหล่านี้มาจากหลากหลายสิ่งทีหลอมรวมเป็นกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ ไม่ว่าจะเป็นพระชาติกำเนิด พระบุคลิกลักษณะ พระสติปัญญา พระปรีชาสามารถ รวมถึงพระราชจริยวัตรล้วนร้อยรัดพระราชหฤทัยรัชกาลที่ ๓ ในฐานะ ‘ปิยราชธิดา’ หรือพระราชธิดาผู้เป็นที่รัก เป็นความหวังและความภาคภูมิใจ

สายใยรัก

กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพคือสายพระโลหิตรุ่นแรกเมื่อครั้งรัชกาลที่ ๓ ยังดำรงพระอิสริยยศเป็นพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ประสูติแต่เจ้าจอมมารดาบาง เมื่อวันพฤหัสบดี เดือนอ้าย แรม ๕ ค่ำ ปีมะแม ตรงกับวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๓๕๔

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงบันทึกไว้ในเรื่อง**พระบรมมเทศนาเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว** ตอนหนึ่งว่า

(ขวา) พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ พระรูปวาดใหม่ตามจินตนาการของจิตรกร ประดิษฐานภายในพระอุโบสถวัดเทพธิดาราม

เจ้าฟ้ากรมหลวงโยธาเทพ และเจ้าฟ้ากรมหลวงโยธาทพ จากพระราชธิดา สู่พระอัครมเหสี

รศ. ดร. ศานติ ภัคดีคำ
รองเลขาธิการราชบัณฑิตยสภา
ภาควิชาสังคมศาสตร์ สำนักศิลปกรรม ราชบัณฑิตยสภา

บทนำ

เมื่อกล่าวถึงพระราชธิดาพระมหากษัตริย์สมัยอยุธยาที่ปรากฏบทบาทสำคัญในประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา นับเนื่องจากสมัยอยุธยาตอนต้น พระนามของพระบรมไตรโลกนาถ พระเทพกษัตริย์ พระวิสุทธิกษัตริย์ พระราชธิดาในสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ และพระสุพรรณกัลยา พระราชธิดาในสมเด็จพระมหาธรรมราชา ต่างแสดงให้เห็นถึงบทบาทของพระราชธิดาที่ทรงมีบทบาทและพระราชภารกิจสำคัญต่อบ้านเมือง หลายพระองค์ต้องทรงแลกด้วยความสุขและพระชนมชีพ

ครั้นถึงสมัยอยุธยาตอนกลางสืบเนื่องมาจนถึงอยุธยาตอนปลาย เรื่องราวของเจ้าฟ้ากรมหลวงโยธาเทพ พระราชธิดาในสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง พระกนิษฐาธิราชเจ้าในสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และเจ้าฟ้ากรมหลวงโยธาทพ พระราชธิดาในสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ก็ทรงต้องประสบกับเหตุการณ์อันเนื่องด้วยการเมืองในราชสำนักเช่นเดียวกัน

ดังนั้น เพื่อให้เห็นถึงเรื่องราวเกี่ยวกับพระประวัติของเจ้าฟ้ากรมหลวงโยธาเทพ พระราชธิดาในสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง และเจ้าฟ้ากรมหลวงโยธาทพ ได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น บทความนี้จะขอนำพระประวัติของพระราชธิดาทั้ง ๒ พระองค์ซึ่งทรงมีบทบาทสำคัญในการรักษาเสถียรภาพของราชสำนักอยุธยาเมื่อมีการพลัดแผ่นดินมานำเสนอต่อไปนี้

(ซ้าย) เจ้าฟ้ากรมหลวงโยธาเทพ พระราชธิดาในสมเด็จพระนารายณ์มหาราช วาดตามจินตนาการโดยจิตรกรชาวฝรั่งเศส ภาพพิมพ์จากหอสมุดแห่งชาติ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส

LE MAGNIFIQUE ET

Un des plus Renommiez Rois des Indes, et de douze Millions Dor. de Reuenus. Outre les Sont en grande Abbondances. Ce Prince est Campagne, Jusqu'à Vint mil Cheuaux, et pl. et Vintres grand nombres d'Elephans, il Est rarement Il est fort Superbe en ces Vestemens Grands du Royaume ne l'Abor de presque point, il faut q. Soient des chaussez et prosternerz la face en terre. Il y a eue que ceux qui ont Este de la part du Pape du Roy de France, en 1673 qui ont Este receus a l'Audience estant Chaussez et assis Sur des tapis, richem^t brodez, et qui Ont rendus leurs Ciuilitéez Suivant l'Vsage de l'Europe, Sans ce Prosterner, qui Sont Mors^{ts} le Luesques d'Isleopolis, de Berithe, et de Metelopolis, qui ont Couersé avec familiarité toute extraord^e avec ce Prince, ce qui fait esperer Un grand Progrez. à nos Illustres Missionnaires po. l'auancem^t de la Foy, - il a luy e en 1686, trois Ambassadeurs, Vers le Roy, tres Chrestien Louys le Grand, avec de rares pres

SVPERBE ROY DE SIAM

qui passe po. Un des plus Riches, avant plus presens q. lui font toutes les Seig^{rs} du P^{rs}, qui fort puissant en Armes, puis qu'il a mis en de deux Cent Cing^e milles hommes de pied Magnifiq^{ue} en ces palais, On ne le voit que tres tout couuerts de pierres precieuses, les plus - lors que les Ambassadeurs Sont receus a l'Audience, il y a eue que ceux qui ont Este de la part du Pape du Roy de France, en 1673 qui ont Este receus a l'Audience estant Chaussez et assis Sur des tapis, richem^t brodez, et qui Ont rendus leurs Ciuilitéez Suivant l'Vsage de l'Europe, Sans ce Prosterner, qui Sont Mors^{ts} le Luesques d'Isleopolis, de Berithe, et de Metelopolis, qui ont Couersé avec familiarité toute extraord^e avec ce Prince, ce qui fait esperer Un grand Progrez. à nos Illustres Missionnaires po. l'auancem^t de la Foy, - il a luy e en 1686, trois Ambassadeurs, Vers le Roy, tres Chrestien Louys le Grand, avec de rares pres

Avec Pruil, du Ro

หลักฐานที่สาบสูญ Blueprint แผนที่ในฝัน ไทยได้ดินแดนคืน

ไกรฤกษ์ นานา

นักวิชาการทางประวัติศาสตร์

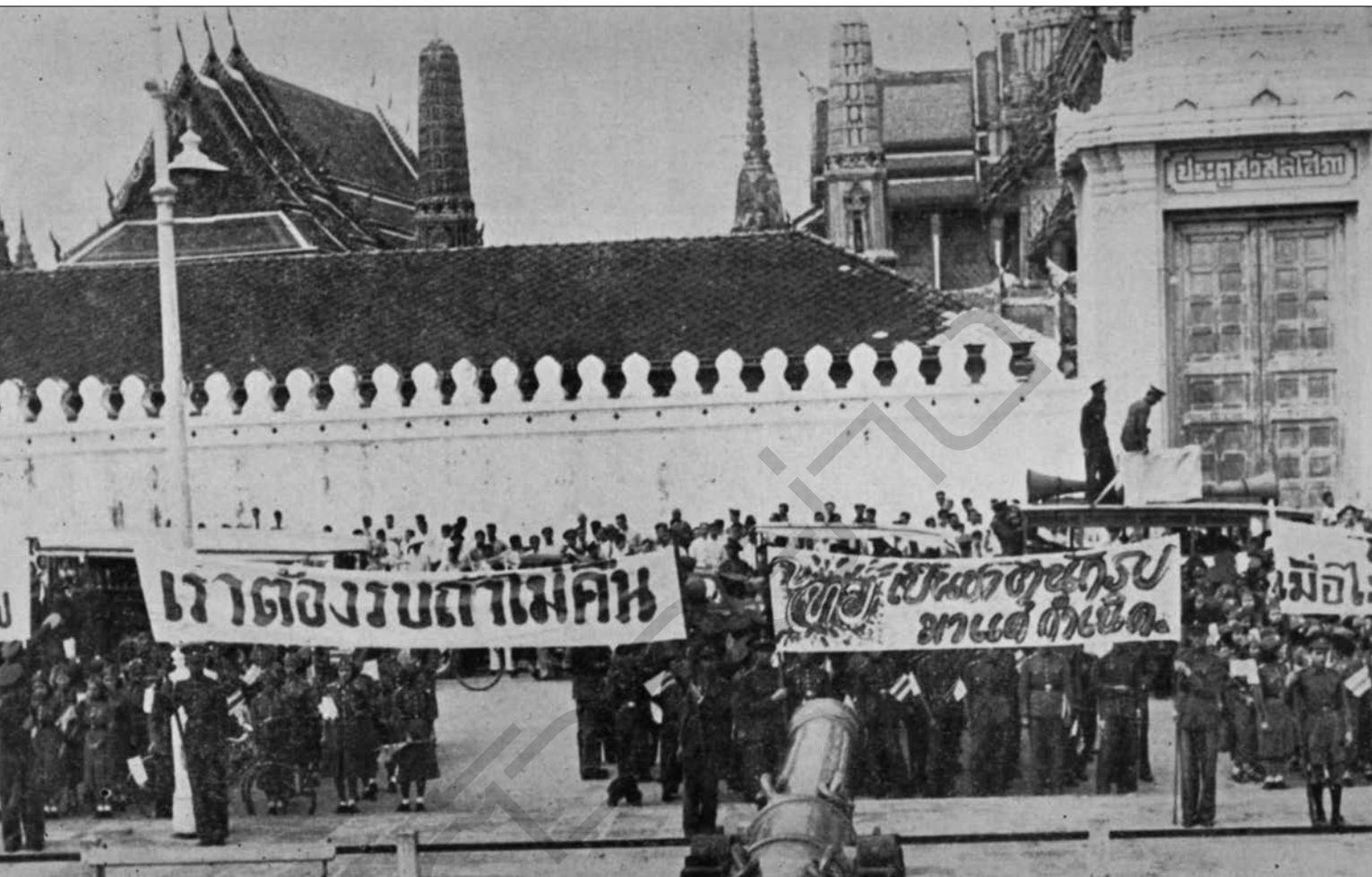
ภายหลังไทยเสียดินแดนให้ฝรั่งเศสเมื่อ ร.ศ. ๑๑๒ แล้วคนไทยก็ไม่ตั้งใจจะทวงดินแดนคืนมาอีก แต่เมื่อเริ่มสงครามโลกครั้งที่ ๒ ฝรั่งเศสซึ่งพ่ายแพ้ต่อเยอรมนีหันมาเจรจาขอทำสัญญาไม่รุกรานไทยเพราะไม่ต้องการเปิดศึก ๒ ด้าน ฝ่ายไทยเห็นโอกาสจึงขอคืนดินแดนคืนและทำได้สำเร็จแต่ก็เป็นเพียงชั่วคราว **แผนที่ประเทศไทยฉบับปรับปรุงใหม่**หน้าตาอย่างไร ทำไมคนไทยสมัยใหม่จึงไม่เคยเห็นแผนที่ฉบับนี้?

ตั้งแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์เรื่อยมาอาณาเขตของประเทศไทยทอดยาวออกไปทุกทิศทาง เมื่อเมืองบริวารใหญ่น้อยโดยรอบยอมตนเป็น “ประเทศราช” ขอเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของพระเจ้าแผ่นดินไทยในฐานะเมืองที่มีอำนาจมากกว่า เขตปกครองของรัฐบาลสยามบน “ฝั่งซ้าย” แม่น้ำโขงเป็นพื้นที่ใหญ่โตที่สุดครอบคลุมอาณาจักรล้านช้างร่มขาว (ลาว) และกัมพูชาประเทศ (เขมร)

แต่ประเทศราชหรือเมืองในอาณัติเหล่านี้ก็เป็นเพียงในนาม เจ้าเมืองประเทศราชแสดงความจงรักภักดีด้วยการจัดส่งต้นไม้เงินต้นไม้ทองถวายพระเจ้าแผ่นดินไทยทุก ๓ ปี ราษฎรข้ามแม่น้ำโขงเข้ามาพักพิงอยู่ในสยามและอาศัยอย่างผาสุกมาได้กว่า ๑๓๐ ปี แบบคนเชื้อชาติเดียวกัน

แต่เมื่อชาวยุโรปออกล่าอาณานิคมก็ได้พบช่องโหว่ที่ว่าเมืองขึ้นของไทยบนฝั่งซ้ายไม่มีขอบเขตที่ชัดเจนตายตัว เจ้าเมืองขึ้นโดยมากจะโน้มเอียงไปสวามิภักดิ์ต่อชาติที่ใหญ่กว่า เช่น สยาม พม่า และญวน เพื่อความปลอดภัยของตัวเองเท่านั้น จึงอ้างว่าไทยไม่มีกรรมสิทธิ์ผูกขาดเมืองขึ้นแต่ผู้เดียว หากแต่ลาวและเขมรก็เคยเป็นเมืองขึ้นของญวนมาก่อนเช่นกัน

(ซ้าย) Blueprint แผนที่ประเทศไทยได้คืนดินแดนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔ จากแฟ้มรวมแผนที่สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ โดยบริษัทแผนที่ John Bartholomew & Son, Ltd. (ภาพเก่าต้นฉบับของสะสม คุณไกรฤกษ์ นานา)

สนใจร่วมกันในดินแดนอินโดจีนย่อมเป็นนัยยะที่แสดงถึงการสนับสนุนกันและกัน
อย่างสอดคล้องเปิดเผยและกลมเกลียวในสายตาคนนอก^(๓)

ญี่ปุ่นกับไทย “ซื่อใจกัน”

อาจารย์เพ็ญศรี คุ้ม ผู้เชี่ยวชาญทางประวัติศาสตร์ไทยเคยให้ความเห็นเกี่ยวกับการ
สนับสนุนซึ่งกันและกันระหว่างไทยกับญี่ปุ่นว่ามีเค้าลางมาตั้งแต่ก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒
จะอุบัติขึ้นแล้ว

การเดินทางเรียกครองดิน
แดนคืนที่หน้าวัดพระแก้ว
และภาพการปฏิญาณตน
ต่อพระแก้วมรกตในการ
เรียกครองดินแดนคืน

โดยที่รัฐบาลไทยทวีความสำคัญขึ้นภายหลังได้รับการสนับสนุนจากญี่ปุ่น ซึ่งกำลังก้าว
ขึ้นมาเป็นมหาอำนาจในภาคพื้นเอเชีย เหตุการณ์ที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่น
ใกล้ชิดยิ่งขึ้น เกิดจากญี่ปุ่นได้เอื้อเพื่อขายเรือรบบนผิวน้ำและเรือดำน้ำให้แก่ไทย รัฐบาล
ไทยจึงเริ่มทำสัญญาเกี่ยวกับสัมพันธไมตรีและการเคารพต่อบูรณภาพแห่งอาณาเขตกับ

“อิเหนาลานางจินตะหรา” ภาพเขียนโดย อาจารย์
จักรพันธุ์ โปษยกฤต จากหนังสืออิเหนา ลักษณะวงศ์
สมุทรโฆษ โดย นายตำรา ณ เมืองใต้

ลุ่มอับปาง แต่ชีวิตไม่มีอะไรที่แน่นอนจริง และความไม่แน่นอนนี้ได้ก่อให้เกิดโศกนาฏกรรมแห่งความ
อาดูรในหัวใจของนางจินตะหรา ดังที่เราจะได้พิจารณากันต่อไป

เสียงครวญนางจินตะหรา :

“แล้ววอนิจจาความรัก พึ่งประจักษ์ดังสายน้ำไหล”

ตอนที่อิเหนาลาจากนางจินตะหราเพื่อเดินทางไปเมืองดาหา เราจะเข้าใจหัวใจของนางจินตะหราได้
ชัดเจน หากเราพิจารณาคำพูด ปฏิกริยา และอารมณ์นางจินตะหราจะพบว่านางไม่อาจวิงวอนให้อิเหนาอยู่
เคียงข้างได้ ปังจัยและเงื่อนไชที่อิเหนาต้องจากนางไปเป็นปัญหาใหญ่หลวงกว่าความสัมพันธ์ระหว่างตัว
ของนางเองกับสามี เพราะการที่อิเหนาลาจากนางจินตะหราเกี่ยวข้องกับเครือญาติ การรักษาหน้าตาวงศ์
เทวา รวมถึงการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับรัฐ ซึ่งความเป็นไปทั้งหมดนี้นางจินตะหราไม่สามารถ
หวั่นเหินยออิเหนาให้ประทับ ณ เมืองหมันหย้าได้อีกต่อไป

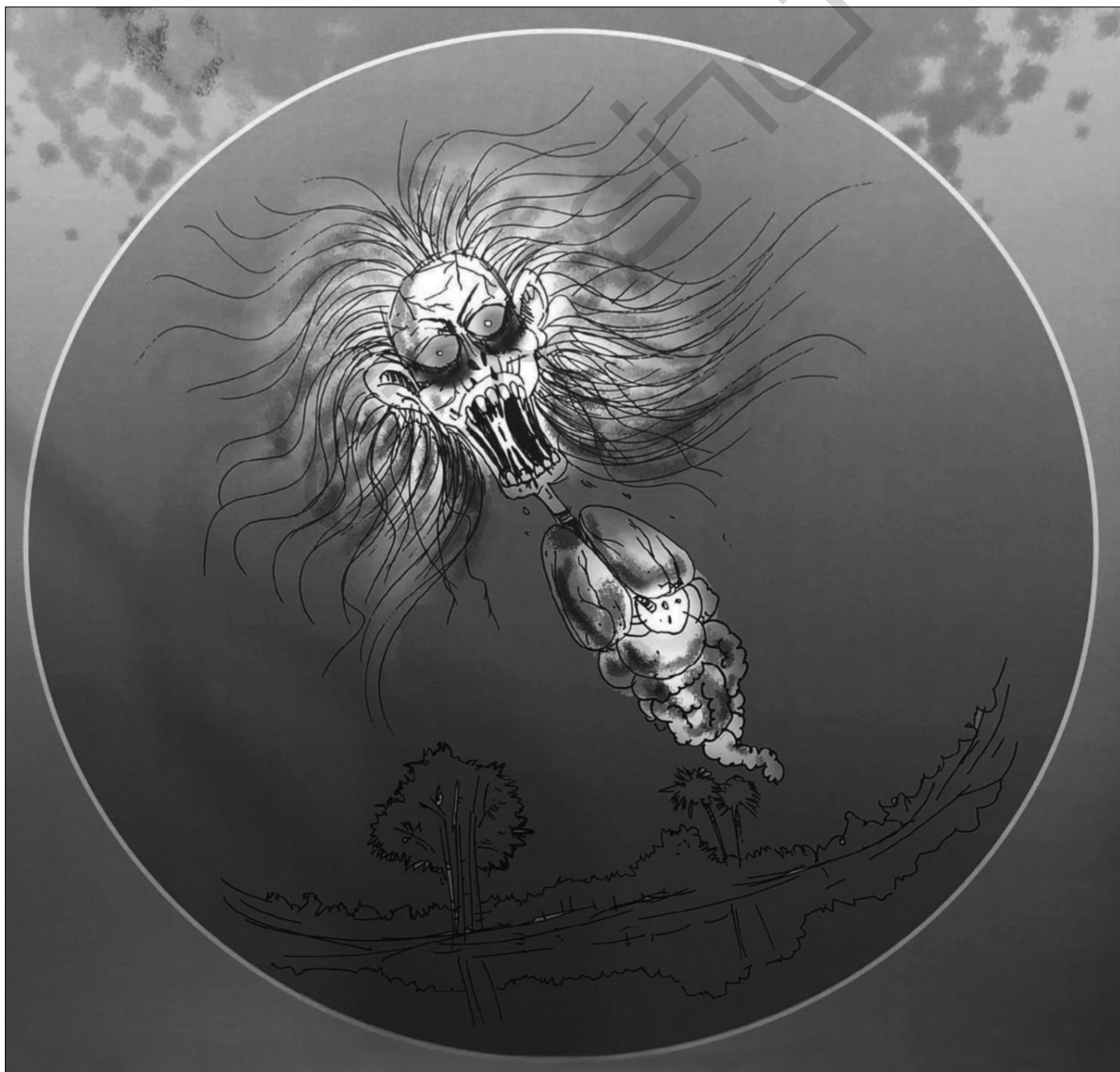
เมื่ออิเหนาแจ้งเหตุราชการแก่นางจินตะหรา “เป็นเหตุด้วยดาหาเวียงไชย เกิดการศึกใหญ่ไพรี”
ข้างนางจินตะหราก็ตอบโต้ด้วยวาทศิลป์แบบคาย โดยพาดพิงไปถึงนางบุษบาผู้ตุนาหงันอิเหนา แล้ว
นางตัดพ้อในคำมั่นสัญญาของอิเหนาที่ดูกลับกลอก “พระจะไปดาหาปราบข้าศึก ฤรัลถึงคู่ตุนาหงัน
ด้วยสงครามในจิตยังคิดพัน จึงบิดผันพจนามาอย่าลย ไหนพระผ่านฟ้าสัญญาน้อง จะปกป้องครองความ
พิสมัย ไม่นิราศแรมร้างห่างไกล จนบรรลยมอดม้วยไปด้วยกัน” คำว่า “สงครามในจิต” เป็นสิ่งที่น่าคิด
หากเราพิจารณาก่อนของสงครามจะพบว่าทุกสงครามล้วนเกิดจากความขัดแย้งแล้วขยายเป็นวงกว้าง ฉะนั้น
สงครามในจิตสะท้อนภาวะสับสนขัดแย้งในอารมณ์ความคิดอิเหนา กล่าวคือ อิเหนาคิดจนอยู่ไม่สบายว่า
นางบุษบาจะงามสู้หญิงคนรักของตนได้หรือไม่ ความคิดสับสนจนกลายเป็น “สงครามในจิต” ก่อความ
จิตใจอิเหนาทวิชั้น ทำให้ใจหนึ่งอิเหนาตอบตนเองว่านางบุษบาไม่คู่ควรกับตนเท่านางจินตะหรา แต่ใจ
หนึ่งอิเหนาก็คิดสงสัยว่านางบุษบาจะงดงามสักปานใด

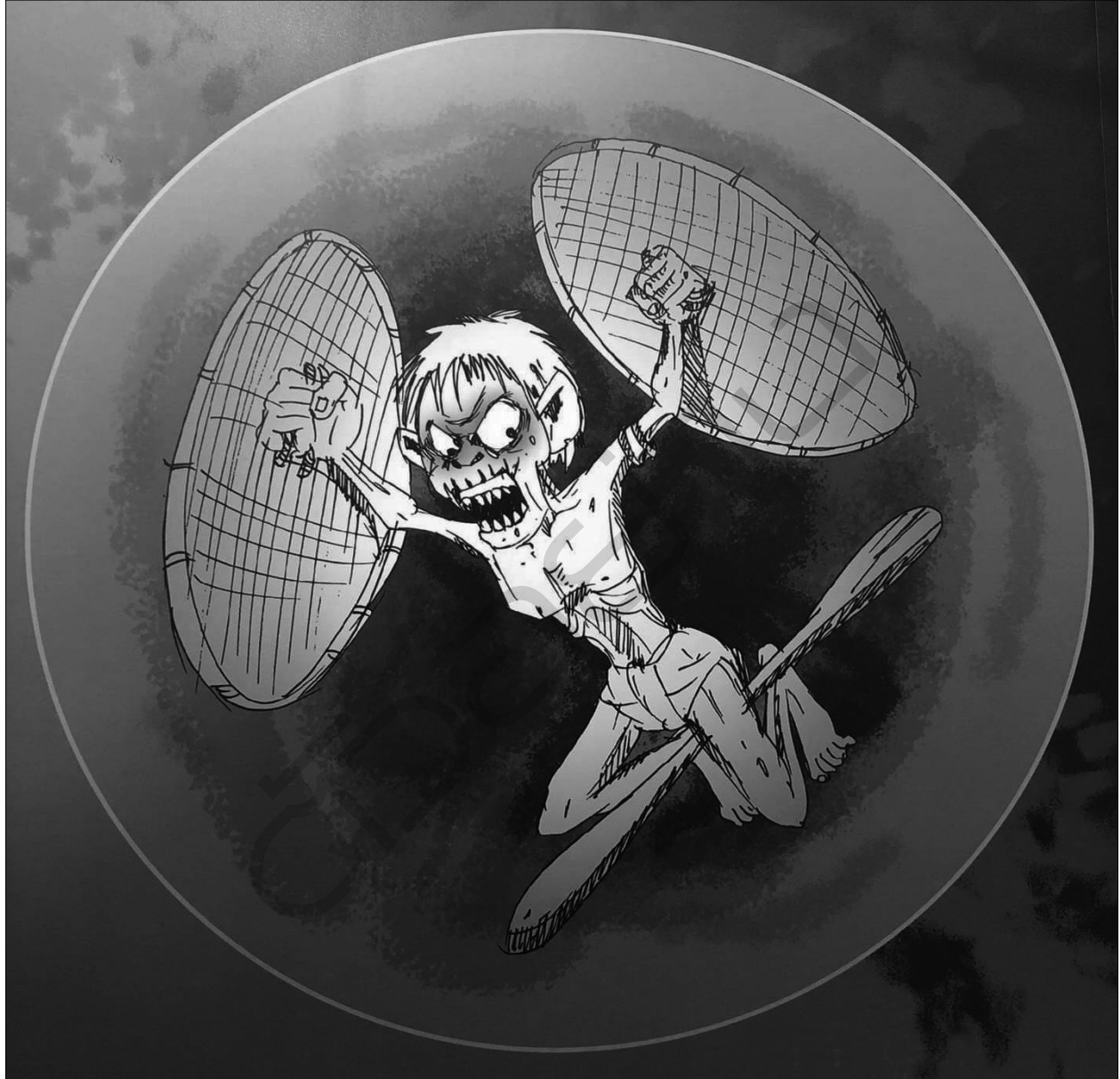
ความสงสัยก่อกวนจิตใจอิเหนาจนเริ่มเป็นความสับสน ก็ดูจะเป็นคำตอบอยู่ในที่แล้วว่าถ้านางบุษบา
มีเสน่ห์ดึงดูดใจแรงกว่านางจินตะหรา อิเหนาจะเปลี่ยนใจหันเหจากนางจินตะหราไปสู่นางบุษบาหรือไม่
ดูเหมือนว่านางจินตะหรากล่าววาทะอันเป็นลางคล้ายๆ ว่าอีกนานเพียงใดกว่าอิเหนาจะยกทัพกลับมาหา
นาง “มีรูมาอาภัพกลับกลาย จะหลีกเลียงเบี่ยงบ่ายหน่ายหนี ยังสมคำสัญญาที่พาที ก็ร้อยปีพระจะกลับ
คืนมา” การที่นางจินตะหรากล่าวถึงเวลายาวนานถึงร้อยปีกว่าอิเหนาจะกลับคืนมา แม้ดูเหมือนประชด
ประชัน แต่ก็ชี้ให้เห็นความไม่แน่นอนของความรัก วันนี้มีพบ พรุ่งนี้มีจาก อันเป็นไปตามสัจธรรมของ
โลกที่มนุษย์ล้วนพบพาน

ฝ่ายอิเหนาพูดทำนองบัวไม่ช้ำ น้ำไม่ขุ่น โดยอ้างคำมั่นสัญญาที่ให้แก่นางจินตะหรา “จะครอง
โมตรีไม่หนีหน่าย” แล้วย้ำให้นางมั่นใจ “อย่าสงกว่าจะวายคล้ายรัก” การเดินทางจากนางไป ถือเป็น
ความ “จำเป็น” และ “จำใจ” “เพราะเกรงเดชบิดรทรงศักดิ์” เมื่อเกิดศึกประชิดเมืองดาหา อิเหนา

“กระสือ” แฝบ “กระหัง” ความหลังของผู้รักผีไทย

ผศ. ดร. อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล
ศูนย์สยามทรรศน์ศึกษา
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจข้อมูลพบนิทานอาช่าของภาคเหนือที่เล่าเรื่องผีกระหังไว้ด้วยเช่นกัน สันนิษฐานว่าอาจเป็นผลจากการแพร่กระจายเรื่องเล่าของภาคกลางไปสู่ภาคเหนือ เนื้อเรื่องเล่าว่า มีพ่อแม่และลูกชาย ๒ คนไปปลูกบ้านอยู่ในหมู่บ้านของผีกระหัง แต่พวกเขาไม่ทราบมาก่อน วันหนึ่งชาวบ้านเดินทางไปไร่จำเป็นต้องเดินผ่านหน้าบ้านของพวกเขา บังเอิญเห็นเด็กน้อยทั้งสองกำลังวิ่งเล่นอยู่หน้าบ้าน เขาบอกเพื่อนบ้านว่า “หมู่บ้านนี้น่ากินจัง” หลังจากนั้นพวกเขาก็วางแผนฆ่าลูกทั้ง ๒ คนกิน พ่อแม่ทราบข่าว